

شناخت محیط داخلی جمهوری اسلامی ایران
و کشورهای هم‌جوار
(جلد سوم)

نویسندگان:

غلامرضا ملکی

مسعود مصدق

حسین قاضی

سهیل محمدزهرایی

انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

۱۴۰۰

فهرست

فصل یکم: اصول شناسایی محور	۲۵
مقدمه	۲۶
جغرافیای سرزمین	۲۷
جغرافیای سرزمین به عنوان شناخت پایه‌ای از محیط	۲۸
مفهوم محیط در جغرافیای سرزمین	۲۹
اصول و لوازم شناسایی محور	۳۲
منابع اطلاعاتی	۳۳
تعریف شناسایی	۳۴
تعریف محور از جنبه‌های مختلف	۳۴
تعریف شناسایی محور	۳۵
شناسایی هوایی محور شهر و نقاط حساس	۳۵
برخی کاربردهای نظامی شناسایی محور	۳۷
اعضای تیم شناسایی	۳۹
تجهیزات مورد نیاز تیم شناسایی	۳۹
راهنمایی‌های کلی جهت سازمان دادن تیم‌های شناسایی	۴۱
نقاط حساس	۴۱
تهیه عکس	۴۳
تعاریف و اصطلاحات فنی	۴۳
طبقه‌بندی شیبه‌ها از نظر قابلیت عبور خودروهای نظامی	۴۷
حجم عبور و مرور	۴۷
وضعیت سطح زمین از لحاظ رطوبت	۴۷
ارزش مسیرها	۴۸
طبقه‌بندی راه‌ها از نظر اوضاع جوی	۴۸
رودخانه و عملیات عبور خودروها از گذار	۴۸
اجزای تشکیل دهنده جاده	۴۹
انواع جاده	۴۹
شناسایی زمینهای مخصوص	۵۰

۵۸	کوره‌راهها و راههای مال‌رو
۵۸	عوامل مؤثر در شناسایی کوره‌راهها و راههای مال‌رو
۵۹	فصل دوم: استان‌های جنوب و جنوب غرب کشور
۶۰	استان بوشهر
۶۰	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۶۱	تقسیمات سیاسی استان
۶۱	ناهمواری‌های استان و چگونگی شکل‌گیری آن
۶۳	آب‌وهوای استان
۶۴	ناهمواری‌ها
۶۵	دوری و نزدیکی به دریا
۶۵	توده‌های هوا
۶۶	بارش، دما و باد
۶۷	منابع طبیعی استان
۶۹	مشکلات منابع آب زیرزمینی استان
۶۹	جنگل و مراتع
۷۱	بیابان‌های استان
۷۲	مشکلات زیست‌محیطی استان
۷۸	شیوه‌های زندگی در استان
۸۲	منابع آب استان
۸۳	جمعیت استان
۸۶	وضعیت فرهنگی استان
۸۹	پیشینه تاریخی استان
۹۱	وضعیت اقتصادی استان
۹۲	استان چهارمحال و بختباری
۹۳	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۹۳	تقسیمات سیاسی استان
۹۴	ویژگی‌های طبیعی استان
۹۸	ناهمواری‌های استان و نحوه شکل‌گیری آن‌ها

۱۰۰	مخاطرات طبیعی و راه‌های مقابله با آن‌ها
۱۰۳	مسائل زیست‌محیطی استان
۱۰۵	جغرافیای انسانی استان چهارمحال و بختیاری
۱۰۷	جمعیت استان
۱۰۹	وضعیت فرهنگی استان
۱۱۲	پیشینه تاریخی استان
۱۱۵	وضعیت اقتصادی استان
۱۲۲	استان خوزستان
۱۲۲	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۱۲۳	تقسیمات سیاسی استان
۱۲۳	تاریخچه مختصر استان
۱۲۴	جغرافیای طبیعی
۱۲۵	ناهمواری‌ها، ارتفاعات، دره‌ها و دشتهای استان
۱۲۸	آب‌وهوای استان
۱۲۹	مشکلات و مسائل محیطی استان
۱۳۴	شیوه‌های زندگی در استان
۱۳۸	منابع آب استان
۱۳۹	جمعیت استان
۱۴۱	وضعیت فرهنگی استان
۱۴۳	فرهنگ تعاون و همیاری در استان
۱۴۳	وضعیت تاریخی استان
۱۴۷	مشاهیر و فرهیختگان استان
۱۴۷	وضعیت اقتصادی استان
۱۵۳	استان فارس
۱۵۳	وسعت و موقعیت جغرافیایی استان
۱۵۴	تقسیمات سیاسی استان
۱۵۴	ناهمواری‌های استان و نحوه شکل‌گیری آن
۱۵۶	مسائل زیست‌محیطی استان

خداوند جان جهان و جهان، نمود خداوند است

پیشگفتار

دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران که به اختصار «دافوس» خوانده می‌شود، در ایران به‌عنوان بالاترین مرجع دانشگاه‌های نظامی کشور با ارائه آموزش‌های تخصصی و با روش‌های عملی در مقاطع کارشناسی ارشد رشته مدیریت دفاعی و دکتری فرماندهی عملیات مشترک و مرکب منطبق بر قوانین و مقررات وزارت علوم و فناوری و با فلسفه وجودی خود، مبنی بر آموزش افسران ارشد نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه افسران ارشد ارتش، جهت تصدی آن‌ها در مشاغل میانی و عالی سازمان‌های نظامی کشور فعالیت‌های منسجمی را انجام داده و در این مسیر دارای تجربیات بسیار ارزشمندی نیز می‌باشد.

این دانشگاه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراکز عالی تحصیلات تکمیلی همواره نقش بی‌بدیلی در ارائه آموزش‌های تخصصی نظامی داشته که این اقدام به تربیت فرماندهان و مدیران متعهد و کارآمد منجر گردیده است. باید خاطر نشان کرد، دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران از دیرباز در راستای مأموریت خطیر خویش همواره به‌عنوان رکن اصلی آموزش افسران ارشد آجا، سایر نیروهای مسلح و کشورهای دوست و هم‌پیمان، تمام همت و تلاش خود را به کار گرفته تا ضمن برافراشته نگه داشتن پرچم فروزان علم و دانش نظامی با بهره‌گیری از اندیشمندان و استادان پیشکسوت (که دوران دفاع مقدس را تجربه نموده‌اند) و استادان سازمانی خود، در کسب علم و دانش، اندیشه نظامی را گسترش داده و با ارائه آموزش‌های تخصصی و عملی، فرماندهانی، مدیر و مدبر، با تفکر عمیق نظامی تربیت نماید. کیفیت و انسجام آموزش در دافوس آجانه تنها تاکنون موجب تعلیم فرماندهانی بزرگ از جمله امیران شهیدی که دانش آموخته این دانشگاه بوده‌اند عبارت‌اند از سپهبد محمدولی قرنی، سرتیپ ایرج نصرت آزاد، سرتیپ ولی‌الله فلاحتی، سرهنگ حسن آبناسان، سرتیپ قاسم علی ظهیرنژاد، سرهنگ نورالدین مکی، سرتیپ اصغر حاتمی و مسئولین و مقامات ارشد ارتش و بعضی از مقامات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی

که در دانشگاه فرماندهی و ستاد تحصیل نموده‌اند عبارت‌اند از: سرلشکر عبدالرحیم موسوی، سرلشکر یدالله حسینی سعدی، سرلشکر عطاءالله صالحی، سرتیپ محمدحسین دادرسی، دریادار حبیب‌الله سیاری، سردار حسین سلامی، سردار اسماعیل احمدی مقدم و سردار محمدسوداگر همچنین این دانشگاه امر آموزش موجب سرافرازی و اقتدار نیروهای مسلح می‌باشد.

بدین ترتیب، دافوس آجا درواقع الگویی مناسب برای دانشگاه‌های مأموریت محور، به‌ویژه دانشگاه‌های نظامی در سطح منطقه و جهان محسوب می‌گردد. الگویی که در گذشته و هم‌اکنون آثار و پیامدها و ثمرات ارزشمند آن کاملاً مشهود است. دانش‌آموختگان این دانشگاه نه‌تنها از پیشگامان عرصه دفاع از کیان و حدود و ثغور کشور در طول سال‌های دفاع مقدس بودند، بلکه در زمینه علم خوش درخشیده و اکنون این دانشگاه به‌عنوان مرجع علمی و دانش نظامی، پاسخگویی تمام نیازمندی‌های کشور در رابطه با مقابله با هرگونه تهدید منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای می‌باشد؛ بنابراین آموزش نظامی را می‌توان مقوله‌ای محوری دانست که به اقتدار و امنیت کشور می‌انجامد. در چارچوب این معادله دافوس آجا در مسیر تعالی و اصلاح نظام آموزشی خود هر ساله با سنجش و برآورد نیازهای آموزشی نیروهای مسلح، آجا و برآورد تهدیدات منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای و سایر عوامل مؤثر در تدوین عناوین و سرفصل‌های آموزشی بازنگری و بر اساس منطق و استدلال لازم نسبت به توسعه متون و ترویج آن اقدامات لازم را پیش‌بینی می‌کند.

با توجه به آنچه بیان گردید، یکی از دروس این دانشگاه که از درجه بسیار بالایی نیز برخوردار است، تحت عنوان شناخت محیط داخلی و پیرامونی کشور ارائه و طی آن دانشجویان در قالب گروه‌های پژوهشی به اقصا نقاط کشور اعزام تا با حضور در محیط واقعی نسبت به شناخت عملی و برآوردهای استراتژیک از وضعیت‌های جغرافیایی، نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی کشور پهناورمان پرداخته تا تجربیات لازم را در این حوزه وسیع و گسترده کسب نمایند؛ بنابراین مبنا و محور تهیه و تدوین این کتاب در حوزه مطالعات استراتژیک قرار دارد که با محوریت جغرافیا و تبیین روابط متقابل انسان و محیط انجام گردیده است. امروز برآوردهای استراتژیک به مسائلی اطلاق می‌شود که اهمیت حیاتی و بنیادین دارد به‌طوری‌که بی‌توجهی به آن حیات

اجتماعی ملت‌ها را در معرض خطر قرار می‌دهد. این در حالی است که می‌دانیم نگرش علمی به مطالعات و برآوردهای استراتژیک به شکل امروز آن حداکثر به فاصله میان دو جنگ جهانی بازمی‌گردد. این رهیافت که در مراحل اولیه خود تنها به برآورد قدرت نظامی محدود بود، امروز به بررسی، شناسایی و تجزیه و تحلیل محیط داخلی و خارجی هر ساختار سیاسی اختصاص یافته تا در روند خود اهداف ملی را نیز تأمین نماید. در این میان ایران به عنوان کشوری با پیشینه بسیار طولانی که به‌رغم فراز و نشیب‌های فراوان، همواره به شیوه‌های گوناگون موجودیت خود را حفظ نموده است، همچنان با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی خود با بحران‌های زیادی روبرو می‌باشد. هجوم‌های پی‌درپی به ایران در سراسر حیات سیاسی خود، درگیری در بیشتر رویدادهای مهم جهانی، درگیری در هر دو جنگ جهانی به‌رغم اعلام بی‌طرفی، درگیر شدن در طولانی‌ترین جنگ معاصر و حضور نیروهای نظامی قدرت‌های جهان در محیط پیرامونی از پیامدهای این موقعیت است. مجموعه این عوامل متعدد همسایگان و وجود انواع تهدیدات منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای بر ضرورت شناسایی و برآورد استراتژیک محیط داخلی و پیرامونی کشور جمهوری اسلامی ایران افزوده و بعد از انقلاب اسلامی و تحت تأثیر تحولات جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، دشمنی و حضور قوای نظامی کشورهای قدرتمند جهان از جمله آمریکا، جراحی‌اشی را در مطالعات استراتژیکی به وجود آورده است؛ یعنی شکل‌گیری بنیان‌های مطالعات و برآورد استراتژیک محیط داخلی و پیرامونی امروز از گذشته از درجه اهمیت و ضرورت بیشتری برخوردار است.

بدین ترتیب در این مجموعه پنج جلدی که هر مجلد دربرگیرنده سه فصل شامل مبانی شناسایی محور، شناخت ویژگی‌های محیطی (سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و تاریخی) و فصل سوم مشتمل بر شناسایی ویژگی‌های محیطی کشورهای پیرامونی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. از این‌رو تلاش گردیده است، علاوه بر آشنایی با مبانی دانش محورشناسی تا حدود زیادی به ظرفیت‌های جغرافیایی، نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مناطق مختلف کشور و مناطق پیرامونی و نواحی مرزی کشورهای هم‌جوار پرداخته شود. شایان ذکر است تهیه و

تدوین این مجموعه در اجرای سیاست‌ها و اهداف آموزشی و پژوهشی دانشگاه مبنی بر تولید و مستندسازی کتب آموزشی و کمک‌آموزشی تدوین گردیده است باشد تا از این طریق، گوشه‌ای از نیازمندی‌های آموزشی و پژوهشی استادان و دانشجویان فرهیخته دانشگاه و سایر علاقه‌مندان به مطالعات حوزه ایران‌شناسی تأمین گردد. در این راستا علاوه بر استفاده از درس آموخته‌های حاصله از تدریس این درس که توسط استادان دافوس طی سالیان متمادی حاصل گردیده و به انباشته دانش موردنیاز در این خصوص منجر گردیده است، از کتب و نشریات معتبر مرتبط با موضوع و همچنین نقطه نظرات متخصصان نظامی، دانش‌آموختگان رشته مدیریت استراتژیک و اندیشمندان عرصه جغرافیا، اقتصاد و فرهنگ نیز استفاده شده است؛ که بر خود لازم می‌دانیم از کلیه استادان و فرهیختگانی که ما را در این مسیر یاری نمودند، تشکر و قدردانی نمائیم.

بدیهی است، در این راستا مؤلفین از حمایت‌های بی‌دریغ فرماندهی محترم دانشگاه، **امیر سرتیپ دکتر حسین ولی‌وند زمانی** برخوردار بوده که مراتب قدردانی خود را بدین وسیله به حضور این فرمانده فرهیخته که همواره از حامیان علم و دانش است، اعلام می‌داریم.

در خاتمه ضروری است تأکید گردد، با توجه به ویژگی‌های جغرافیایی طبیعی و انسانی متنوع کشور پهناور ایران، تنوع قومی و مذهبی، جمعیت نامنتظم، موقعیت خاص گذرگاهی و تهدیدات نظامی منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای و ویژگی‌های اقتصاد سیاسی ایران، تعدد همسایگان و داشتن مرزهای طولانی خاکی و آبی و... این مجموعه در چاپ اول خود با کاستی‌های همراه است، لذا از کلیه اندیشمندان، استادان و دانشجویان گرامی درخواست می‌گردد، به‌منظور غنای علمی این اثر هرگونه نارسایی محتوایی و شکلی را به مدیریت چاپ و انتشارات دافوس آجا اطلاع‌رسانی نمایند. از مساعدت و یاری شما عزیزان نهایت امتنان و تشکر را داریم.

والله الحمد

مؤلفین

اردیبهشت

سال ۱۳۹۹